НОВОХАТСЬКА Н. В.
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ПРИЄДНАННЯ Й ПАРЦЕЛЯЦІЯ ЯК ЗАСОБИ ФОРМАЛЬНОГО ЧЛЕНУВАННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ РОЗМОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ

У статті йдеться про розмежування понять приєднання й парцеляції, звертається увага на особливості їх структури й функціонування у розмовному мовленні.
Ключові слова: приєднання, парцеляція, розмовна конструкція.

В статье идет речь о разграничении понятий присоединения и парцелляции, обращается внимание на особенности их структуры и функционирования в разговорной речи.
Ключевые слова: присоединение, парцелляция, разговорная конструкция.

The article differentiates the notions of attachment and parceling, as well as attracts attention to the peculiarities of their structure and functioning in speech.
Key words: attachment, parceling, conversational construction.

Постановка проблеми у загальному вигляді, її актуальність та зв'язок з науковими завданнями. У лінгвістичній науці актуальною залишається проблема розмежування явищ парцеляції й приєднання. На даний момент сформувалося два підходи до вивчення явища парцеляції й приєднання, які семантично знімають напруження, створене однорідністю висловлення [1:63]: універсально-індивідуальний та диференційний.

Представники універсально-індивідуального підходу вивчають природу парцеляції та приєднання крізь призму їхньої тотожності [2:449] або ж індивідуальності [3:15], адже парцеляція розглядається ними одночасно як 1) синтаксична універсалія мовлення, що передбачає побудову повідомлення шляхом розділу речень на кілька самостійних висловлень, інтонаційно та графічно відокремлених, проте єдиних за змістом [2:449], так і як 2) відносно індивідуальна сфера, суть якої полягає передусім у тому, що мовець робить вільний вибір: використовувати чи ні цей засіб емоційно-стилістичної та логічної виразності [3:15]. Парцеляція, як правило, не розриває граматичних і семантичних зв'язків між парцельованими елементами.

Диференційний підхід полягає у розгляді парцеляції та приєднання як окремих синтаксичних конструкцій [4; 3:17; 5], оскільки на даний момент у лінгвістиці не з'ясоване співвідношеннях термінів

© Новохацька Н. В.

парцеляція / *приєднання*, а тому деякі лінгвісти [4] стверджують, що парцеляція та приєднання є тотожними поняттями та чітко не встановлюють критерії для розрізнення цих мовних явищ.

Так, В. В. Богатько [6:132–133] вважає, що обставинні приєднувальні речення способу дії, наприклад, укр. *Уран вивозять через Україну. Нелегально* належать до приєднувальних конструкцій. Таке членування має на меті актуалізацію винесеного за межі речення елемента, підкреслення емоційного навантаження та відношення мовця до подій, відображених у висловленні.

Аналізуючи концепцію П. С. Дудика з цього питання, Л. І. Конюхова [3:17] наголошує, що, незважаючи на те, що П. С. Дудик наполягає на вживанні терміну *парцеляція* на означення стилістично вмотивованого членування ширших відрізків мовлення на дрібніші, сам називає їх приєднувальними [3:17]. Паралельно функціонують також такі терміни, як *видільні речення* [5], *приєднувально-видільні речення* [7].

Мета статті – розмежувати й виявити характерні відмінності між парцельованими і приєднувальними конструкціями.

Завдання статті:

- охарактеризувати приєднання й парцеляцію як засоби формально-змістового членування розмовних конструкцій;
- встановити специфіку явища парцеляції й приєднання.

Предмет дослідження: розмовні конструкції у стилізованому мовленні.

Об'єкт дослідження: явище парцеляції й приєднання у розмовних конструкціях.

Матеріал дослідження: англійські та українські художні тексти XVIII – поч. XXI ст.

Наукова новизна: результатів визначається тим, що в роботі вперше зроблено спробу опису парцельованих й приєднаних конструкцій як окремих мовних явищ з точки зору їх розвитку.

Наукові результати. У статті приєднання та парцеляція розглядаються як різні синтаксичні явища, властиві стилізованому розмовному мовленню.

Приєднувальні конструкції в сучасній літературній мові є [8:106] самостійним граматичним явищем сполучення двох чи кількох синтаксично-розчленованих одиниць, одна з яких становить відносно незалежну семантико-граматичну частину єдності, а інші – граматично й за змістом приєднуються до першої. На межі першої частини і

наступної є специфічна приєднувальна пауза. Неабияку роль при цьому відіграє послідовність сприймань, відчуттів, спогадів, об'єктів модальної оцінки тощо. Ця послідовність характерна тим, що приєднувальне речення співвідноситься з компонентами актуального членування попереднього основного висловлення, тобто послідовність сприймань відзначається не однорідністю, а зауваженням з приводу чогось, про що уже говорилося в основній частині [9:106].

Своїм змістом приєднувальні конструкції значно залежать від контексту, а саме – від змісту і будови попереднього, структурно основного речення [10:283–289]. Як вербальні, так і різні невербальні засоби в межах приєднувальних конструкцій відіграють важливу роль у відтворенні авторської модальності, підсилюючи, уточнюючи, відтінюючи лексично слабко виражені функції приєднувальних конструкцій у тексті й створюючи тим самим необхідні умови й конситуацію для правильного (з точки зору адресанта) сприйняття повідомлення адресатом [11:20].

Г. А. Коцюбовська [12:7] розглядає приєднування як явище, що з'явилося в розмовному мовленні й перейшло в писемне, де реалізує логіко-смислові відношення додавання. При оформленні їх граматичними та інтонаційними засобами авторка виділяє особливий семантико-синтаксичний зв'язок, за допомогою якого творяться приєднувальні конструкції, що мають двокомпонентний склад, відкриту будову. Їхній перший елемент є самостійним висловленням, до якого за допомогою матеріально виражених засобів приєднування додається структурно й за змістом похідний елемент. Приєднувальні конструкції характерні однобічною залежністю й постпозиційним розташуванням приєднуваної одиниці, переривчастим характером зв'язку між частинами, який супроводжується зниженням голосу перед другим елементом, інтонаційною завершеністю базового, значною паузою, наголосом на сполучниках і сполучних словах та логічним виділенням до такого компонента. Авторка [12:7–9] вирізняє конструкції з власне приєднувальними засобами зв'язку (за допомогою сполучників *та й*, *ще й*, *та ще*, *та ще й*, *адже*, *тож*, *тобто* та модальних слів, повнозначних частин мови й часток, які, зберігаючи своє лексичне значення й суб'єктивну модальність, одночасно виконують функцію службових слів: *правда*, *щоправда*, *втім*, *до речі*, *може*, *можливо*, *мабуть*, *либонь*, *очевидно*, *видно*, *напевне*, *зрештою*, *одне слово*, *вірніш*,

власне, *отже*, *звичайно*, *між іншим*, *у всякому разі*, *до того ж*, *при цьому*, *при тому*, *причому*, *тільки*, *крім того*, *точніше*, *особливо*, *теж*, *надто*, *навіть*, *принаймні*, *хіба*, *чи*, *ну*; **2)** конструкції із засобами зв'язку, омонімічними сурядним (сполучникова роль засобів приєднувального зв'язку, які є омонімами сурядних (*і*, *та*, *а*, *але*, *однак*, *зате*, *проте*); 3) конструкції із засобами зв'язку, омонімічними підрядним. Сполучники, модальні слова й частки вирізняються суб'єктивною (вираження відношення мовця до висловлення через оцінку по відношенню до норми) та об'єктивною частиною її семантики (зв'язок з фоном, реалізованими та можливими ситуаціями) [13:6–17].

При *парцеляції* речення поділяється на декілька комунікативно самостійних сегментів – фраз одного висловлення. Фраза, в якій реалізується структурно незалежна частина речення, є базовою, а фраза, в якій реалізується залежна частина – парцелят [14]. Проникаючи в мову художньої літератури, парцельовані конструкції [15:12–13] використовуються для :

– створення різних стилістичних ефектів, відображаючи спонтанність та невимушеність РМ;

– підвищення рівня сприйняття тексту, логічного виокремлення найважливіших частин висловлення;

– особливої експресії і збільшення емоційного впливу на адресата, що відображає специфіку внутрішнього мовлення й фрагментарність мислення;

– збільшення іллокутивної сили висловлення;

– збільшення експресивності;

– економії мовних засобів.

Одним з найпоширеніших видів парцеляції є мовленнєвий розрив однорідних членів [16:64]: однорідні підмети, присудки, однорідні другорядні члени речення оформляються у складі висловлення як окремі фрази [17:151], що посилює їх внутрішньо текстове навантаження. Парцеляти у формі другорядних членів речення на власне-синтаксичному рівні постають неповними реченнями [16:66]. Інтенційно-комунікативне призначення таких парцелятів є завжди ситуативно й прагматично мотивованим і пов'язане з відповідними інтенціями: зосередження уваги адресата, актуалізація знань адресата тощо.

Парцеляція, як правило, не розриває граматичних і семантичних зв'язків між парцельованими елементами [3:15]. Парцеляція реченнєвого цілого, за дослідженнями О. В. Пустовар [18:8], може відбуватися як на етапі його змістового програмування, так і на етапі реалізації змістової програми. В обох випадках парцеляція спричиняється когнітивним дисонансом, або *когнітивною ентропією* – недоінформованістю адресата (з точки зору мовця) [18:8].

При парцеляції утворюються два висловлення [19:144]. Під впливом першого висловлення друге змінюється, редукується. За змістом (проте не за формою) воно не є частиною першого речення, а залишається частиною другого, повністю не проголошеного речення.

Отож, приєднувальні конструкції відрізняються від парцельованих побудов 1) типом інформації, відокремленої від базової частини, 2) наявністю сполучних слів чи сполучників. Проаналізовані розвідки науковців свідчать, що приєднувана частина містить додаткову інформацію, натомість парцельована – основну, яка актуалізується через членування речення.

Англійські та українські приєднувальні конструкції містять приєднання: 1) однорідних присудків: англ. *Do they game?-or drink?-or fiddle?* [24:98]. *O Villars! hear! pity! And relieve me!* [24:15] / укр. *Не дуже міцний камінець, навіть трошки кришиться під натиском. І світиться* [25:538]; 2) підметів: укр. *Чи не знаєш ти, Катерино, хто вони такі? Чи шляхтянки, чи козачки? чи українки благочестивої віри, чи католички?* [26:259]; 3) означень: укр. *Так, Ван, радіограма з землі. І дуже важлива* [25:648]; 4) додатків укр. *Так ти злигалась з лакеями? З Стьопкою?* [26:94]; 5) обставин укр. *Ви бували в чужих краях? У Франції, в Парижі?* [26:365].

Парцельовані конструкції функціонують як в англійському, так і в українському розмовному мовленні.

Серед конструкцій з парцеляцією головних членів речення виокремлено: 1) парцеляцію підмета та 2) парцеляцію присудка. При цьому найчастіше піддаються парцеляції присудки. Вчені відстоюють точку зору, що присудок у граматичному розумінні важливіший за підмет, адже, за І. Р. Вихованцем [20:67], жоден член речення не може зрівнятися з присудком за синтаксичною роллю в реченні. А. П. Загнітко [21:53] вважає, що семантична природа предиката визначає в змістовому плані кількість синтаксичних позицій, прогнозує їх функції та

визначає синтаксичні зв'язки речення. Тому в англійському й українському РМ поширеним явищем розмовного синтаксису є парцеляція присудків*:* укр. *Дівчина одбігла трохи і собі стала. Озирнулась, глянула на його веселими очима, усміхнулась свіжим, молодим личком* [27:5]. *Чіпка глянув на діда, підвівсь і поплентався стороною, позад отари, немов п'яний, наче учадів ... Голову на груди звісив, очі в землю потупив ... Нічого не чув, не бачив... Не знав, коли й у село прийшов, як і додому достався ... Очумався уже в хаті* ... [27:44].

Тут парцельовано однорідні присудки, чиї функції ще більш акцентуються завдяки винесенню їх в окреме висловлення. Під час опису дій в їх часовій послідовності та передаючи динаміку дії, основними функціями парцельованих однорідних присудків є полегшення сприйняття інформації, конкретизація опису та створення наочності [22:7–18.]. Парцеляція присудка відбувається в той момент, коли для збереження змістової та граматичної рівноваги фраза завершується, а присудок повторюється та піддається подальшому поширенню в новій фразі [23:68].

Від середини XIX ст. в англійському та українському розмовному мовленні зафіксовано конструкції з парцеляцією підмета. Проте слід зауважити, що в зіставлюваних мовах підмет майже не зазнає парцеляції. Парцеляція ж присудка є найпоширенішим видом конструкцій з сегментацією головних членів речення.

Узагальнюючи проаналізований матеріал, можемо стверджувати, що спільними для англійських й українських розмовних конструкцій є моделі з парцеляцією й приєднанням головних і другорядних членів речення. Проте слід зауважити, що парцеляція та приєднання – окремі процеси, адже приєднувана частина містить додаткову інформацію, тим часом парцельована – основну, що актуалізується у процесі членування висловлення на сегменти.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кадомцева Л. О.* Українська мова. Синтаксис простого речення / Лариса Олександрівна Кадомцева. – К. : Головне вид-во видавн. об'єдн. "Вища шк.", 1985. – 127 с. 2. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – К. : Полтава : Довкілля., 2006. – 716 с. 3. *Конюхова Л. І.* Явище парцеляції в мові сучасних засобів масової комунікації : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Конюхова Любов Іванівна. – Л., 1999. – 174 с. 4. *Валгина Н. М.* Синтаксис современного русского языка / Н. М. Валгина. – М. : Высш. шк., 1978. – 440 с. 5. *Коструба П. П.* До питання про поняття і класифікацію неповних речень / Петро Петрович Коструба // Питання українського мовознавства. – 1960. – Кн. IV. – С. 178–184. 6. *Богатько В. В.* Явище еліпсисису в мові

сучасної української публіцистики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Богатько Валентина Василівна. – К., 2005. – 24 с. 7. *Падучева Е. В.* О семантике синтаксиса : Материалы к трансформационной грамматике русского языка / Елена Викторовна Падучева. – [2-е изд, испр. и доп.]. – М. : КомКнига, 2007. – 296 с. 8. *Жайворонок В. В.* Синтаксичне явище приєднування в розмовно-побутовому мовленні / Віталій Вікторович Жайворонок // Усне побутове літературне мовлення / ред. М. А. Жовтобрюх. – К. : Наук. думка, 1970. – С. 106–109. 9. *Жук Т. В.* Лексичний та синтаксичний повтор в українській народній творчості (на матеріалі українських народних казок) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Жук Тетяна Василівна. – Ніжин, 2004. – 201 с. 10. *Дудик П. С.* Односкладні речення / Петро Семенович Дудик // Сучасна українська літературна мова. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 283–289. 11. *Богдан В. В.* Синтактика, семантика, прагматика англомовних приєднувальних конструкцій і складних речень з підрядним зв’язком : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Валерій Володимирович Богдан. – Харків, 2006. – 20 с. 12. *Коцюбовська Г. А.* Приєднувальні конструкції : функціонально-текстовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Галина Анатоліївна Коцюбовська. – Д., 2002. – 16 с. 13. *Бирюкова О. А.* Семантико-прагматические функции и стилистические возможности частиц в художественном тексте : на материале прозы С. Довлатова : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Бирюкова Оксана Анатольевна. – Владивосток, 2007. – 38 с. 14. *Попов А. С.* Парцелляция, её коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функции / А. С. Попов // Русский язык и советское общество. Морфология и синтаксис современного русского языка. – М. : Наука, 1968. – С. 277–301. 15.*Бобрикова Е. Н.* Средства связности текста в литературе “потока сознания” (на материале романа Джеймса Джойса “Улисс”) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Бобрикова Елена Николаевна. – Ростов-на-Дону, 2008. – 20 с. 16. *Марченко Т.* Закономірності вияву семантичної неповноти речень та їх корелятивність / некорелятивність з формальною неповнотою / Тетяна Марченко // Донецький вісник наукового товариства ім. Шевченка. – 2008. – Т. 22. – С. 60–73. 17. *Загнітко А.* Особливості актуалізації внутрішньореченнєвої інформації (на матеріалі художньої прози Б. І. Антонича) / А. Загнітко, Л. Жукевич // Функціонально-когнітивні вияви граматичних структур. – 1998. – С. 146–158. 18. *Пустовар О. В.* Номінативний і комунікативний аспекти парцеляції в сучасній німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Ольга Вікторівна Пустовар. – Донецьк, 2006. – 19 с. 19. *Левицкий Ю. А.* Основы теории синтаксиса : [учебн. пособ. по спецкурсу] / Юрий Анатольевич Левицкий. – Пермь : Перм. ун-т, 2001. – 236 с. 20. *Вихованець І. Р.* Нариси з функціонального синтаксису української мови / Іван Романович Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с. 21. *Загнітко А. П.* Взаємодія іменних і дієслівних категорій / Анатолій Павлович Загнітко // Мовознавство. – 1992. – № 5. – С. 19–29. 22. *Брандаусова А. В.* Основные синтаксические особенности английской литературной сказки : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Брандаусова Александра Вячеславовна. – М., 2008. – 24 с. 23. *Загнітко А. П.* Сучасна українська літературна мова. Синтаксис словосполучення і простого речення / Анатолій Павлович Загнітко. – Донецьк : Вид-во Донецьк. ун-ту, 1993. – 204 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

24. *Fanny Burney*. Evelina or the history of a young lady’s entrance to the world / Fanny Burney. – Girlebooks, 2008. – 707 p. 25. *Владко В.* Аргонавти Всесвіту / В. Владко. – Харків–Одеса : Дитвидав, 1935. – 224 с. 26. *Нечуй-Левицький І.* Гетьман Іван Виговський / Іван Нечуй-Левицький. – К. : Наукова думка, 1895. – 336 с. 27. *Мирний П.* Хіба ревуть воли, як ясла повні : роман з народного життя / Панас Мирний. – Х. : Фоліо, 2006. – 350 с.

© Новохацька Н. В.